

تحلیل چگونگی شخصی سازی در آپارتمان های مسکن مهر، مورد مطالعاتی: سایت کارگران شماره دو مسکن مهر پاکدشت

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۴/۱۱

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۳/۱۰/۰۸

هانیه اخوت* - فرید قاسمی گرمی** - سحر بهشت آیین***

چکیده

خانه، محل نمایش رفتارهای شخصی افراد است؛ زیرا افراد می توانند اصلاحاتی را در خانه شخصی شان به وجود آورند و بدین وسیله آن مکان را به مکانی برای نمایش ارزش ها و اعتقادات خود تبدیل کنند. شخصی سازی عبارت است از تغییراتی که مردم در جهت تأمین نیازها بنا به روش زندگی خود در فضای مورد استفاده انجام می دهند که بیشترین میزان شخصی سازی در خانه افراد بروز می کند. این تحقیق بر آن است تا چگونگی و میزان «شخصی سازی» را در مسکن مهر پاکدشت مورد بررسی قرار دهد. براین اساس با استفاده از روش توصیفی - پیمایشی و با انجام مطالعات میدانی گسترده به بررسی نحوه شخصی سازی، محل و هدف از انجام آن در واحدهای مسکونی سایت کارگران شماره دو پاکدشت پرداخته شده است، به صورتی که براساس جدول مورگان ۱۶۵ واحد از ۲۸۸ واحد مسکونی این سایت، به روش نمونه گیری خوشه ای از بلوک ها انتخاب شده و به بررسی تغییراتی که کاربران برای تأمین نیازهای خود در فضاهای داخلی واحد مسکونی انجام داده اند، اقدام شده و سپس در راستای شخصی سازی میزان پاسخگویی مسکن مهر به دو متغیر اصلی عملکردی و زیباشناسی در تمام فضاهای واحدهای مسکونی مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج تحقیق در بردارنده حقایق جالبی درباره جایگاه این دو متغیر و شخصی سازی صورت گرفته در واحدها می باشد. از جمله این که ساکنین از عملکرد آشپزخانه، پذیرایی و ورودی واحدها ناراضی هستند و اکثر فضاهای خانه به لحاظ زیباشناسی در وضعیت ناپسندی از دیدگاه ساکنین قرار دارد. هرچند اکثر ساکنین وجود برخی فضاها مانند تراس را از دیدگاه زیبای شناسی مطلوب تلقی می کنند، ولیکن به دلیل مشکلات و کمبودهایی که در پلان اولیه وجود دارد، لذا به ناچار از چنین فضاهای مطلوبی استفاده های دیگری صورت گرفته که باعث مخدوش شدن کاربری اولیه آن شده است.

واژگان کلیدی: شخصی سازی، مسکن مهر، روش زندگی، عملکردی، زیباشناسی.

مقدمه

مسکن یک محصول پیچیده می‌باشد که شامل اجزا مختلف از چارچوب سازه تا عناصر داخلی ثابت و مبلمان می‌شود، علاوه بر این مسکن تنها یک فضا برای زندگی مردم نمی‌باشد، بلکه فضایی است که در آن رفتارهای اجتماعی رخ می‌دهد، بنابراین سازه و سطوح مختلف خانه، نحوه استفاده از فضا و فعالیت‌هایی که در آن اتفاق می‌افتد، مسکن را به‌عنوان یک واحد اجتماعی معرفی می‌کند (Williams, 1990)، (Saunders, 1990, p. 23). امروزه به علت عدم هماهنگی بین طراحان مسکن انبوه و کاربران آن کمبودها و مشکلات متعددی در زمینه تأمین نیازهای ساکنان ایجاد می‌شود (Baldwin & Zeisel, 2015)، (Tomita, 1984, p. 29). از این‌رو استفاده‌کنندگان در جهت حل این کمبودها و مشکلات، تغییراتی را در بخش‌های مختلف مسکن برای تأمین نیازهایشان اعمال می‌کنند (Fernandez, 2007) که این تغییرات در واقع تحت عنوان «شخصی‌سازی» مطرح می‌شود. در واقع مسکن به‌عنوان سیستمی از سکونت است که در آن مجموعه‌ای خاص از فعالیت‌ها رخ می‌دهد و از سه جزء عناصر ثابت، عناصر نیمه‌ثابت و عناصر غیرثابت تشکیل شده است. عناصر ثابت شامل تأسیسات زیر بنایی ساختمان مانند دیوارها، کف‌ها، سقف‌ها، ستون‌ها و غیره هستند، که علی‌رغم اینکه می‌توانند تغییر کنند ولی تغییرات به آرامی و به‌صورت نسبتاً غیرمکرر رخ می‌دهد. این عناصر در بسیاری از جوامع صنعتی شده دارای مشخصه‌های ثابت و تحت کنترل قوانین و مقررات می‌باشند. عناصر نیمه‌ثابت شامل مبلمان‌های داخلی و خارجی مانند دکور، تزئینات، گیاهان و پرده‌ها می‌باشند که به‌صورت سریع و راحت قابل تغییر هستند و نهایتاً عناصر غیرثابت افراد، ساکنین خانه، فعالیت‌ها، لباس‌ها و غیره را شامل می‌شود. براساس تعاریف این عناصر، راپاپورت، شخصی‌سازی را این‌گونه توصیف می‌کند: «امروزه تعداد معدودی از مردم به خلق محیط‌های خودشان می‌پردازند، بلکه افراد دیگر برایشان خلق می‌کنند که استفاده‌کنندگان از فضاهای خلق شده با به‌کارگیری عناصر نیمه‌ثابت و حتی در برخی موارد عناصر ثابت محیطشان را تصاحب، تعریف و اصلاح می‌کنند،» (Rapaport, 2012, p. 110)، این تصاحب همان شخصی‌سازی است.

در سال ۱۳۸۶ پروژه مسکن مهر به‌عنوان جزئی از طرح جامع مسکن در قالب پروژه‌های انبوه‌سازی جهت تأمین مسکن قشر کم درآمد و آسیب‌پذیر جامعه مطرح شد و کمی پس از آن، ساخت واحدهای مسکونی در بخش‌های مختلف کشور آغاز شد (Suri, 2011, p. 32). با اتمام برخی واحدها و ساکن شدن افراد در آن، کاستی‌های طراحی واحدهای مذکور آشکار شد و ساکنین در جهت رفع نیازهای خود ناچار به تغییرات جزئی در پلان و گاهی تغییرات اساسی‌تر شدند. تغییرات انجام گرفته به‌دلیل نارضایتی افراد ساکن در این واحدها از جنبه‌های مختلف طراحی و ساخت بود که منجر به شخصی‌سازی و ایجاد دگرگونی در طراحی اولیه واحدهای مسکونی مسکن مهر شد. در این میان مسکن مهر پاکدشت به‌دلیل قدمت بیشتر نسبت به سایر سایت‌های مسکن مهر، بیشتر دستخوش تغییرات شخصی‌سازی شده و لذا شناسایی این تغییرات و بررسی علت آن در این واحدها، ملموس‌تر است. بر این اساس تحقیق پیش رو با توجه به دو هدف عمده زیر انجام می‌پذیرد:

۱. تعیین میزان مطلوبیت فضاهای مختلف در واحدهای مسکن مهر از دیدگاه ساکنین
 ۲. چگونگی شخصی‌سازی و تعیین نوع تغییرات صورت گرفته توسط ساکنین در مسکن مهر پاکدشت
- برای نیل به اهداف فوق، ابتدا به پیشینه شخصی‌سازی و اهداف انجام آن از دیدگاه نظریه‌پردازان و محققان پرداخته می‌شود. از نتایج پیشینه تحقیق، مدل مفهومی پژوهش استخراج می‌شود. بر مبنای مدل مفهومی به‌دست آمده مطالعات میدانی از مسکن مهر پاکدشت انجام و سپس با توجه به فرضیه‌های پژوهش، تحلیل و ارزیابی داده‌های دریافتی صورت می‌گیرد. در نهایت علت و چگونگی شخصی‌سازی واحدهای مسکن مهر و میزان رضایت‌مندی افراد از فضاهای موجود در واحدهای مسکونی ارزیابی می‌شود.

۱. مبانی نظری تحقیق

شخصی‌سازی در معماری و شهرسازی توسط روانشناسی محیط تعریف می‌شود. بدین صورت که افراد در محل زندگی‌شان و فراتر از آن در شهر، رفتارهایی از خود بروز می‌دهند که نشانگر ردپای شخصیتی آن‌ها می‌باشد، این رفتارها با گذشت زمان تبدیل به نشانه‌هایی می‌شود که می‌توان هویت ساکنان خانه و یا در مقیاس بزرگتر افراد جامعه را در آن بازشناخت (Fan & Scott Poole, 2006, p. 190). بیشترین فضایی که قابلیت شخصی‌سازی دارد، خانه است زیرا ساکنین خانه به‌راحتی می‌توانند رفتارهای شخصی خود را به نمایش بگذارند و تغییرات و اصلاحاتی را در فضاها به وجود آورند و بدین وسیله آن مکان را به مکانی برای نمایش ارزش‌ها و اعتقادات خود تبدیل کنند؛ که از این تغییرات و اصلاحات به‌عنوان شخصی‌سازی نام برده می‌شود و به‌صورت «رفتارهایی که یک شخص در یک فضا انجام می‌دهد تا به او اجازه دهد تا در آن احساس تعلق کند،» تعریف می‌شود (Amernigo & Aragon, 1997, p. 143). همچنین شخصی‌سازی به‌عنوان رفتاری که افراد به‌واسطه تغییرات در چیدمان، انجام می‌دهند تا تمایلات فردی و جمعی خود را نمایش دهند، نیز بیان می‌شود (Harris & Brown, 1996, p. 188). با توجه به این که اهداف و ارزش‌های افراد نقش مهمی در رفتار و عملکرد آن‌ها دارد، شخصی‌سازی را می‌توان رفتاری تعریف کرد که فرد در راستای هماهنگی محیط با ارزش‌های خود انجام

می دهد. توجه به این نکته الزامی می باشد که اهداف و ارزش های هر فرد حاصل از فرهنگ و سبک زندگی آن فرد می باشد به صورتی که فرهنگ، اعتقادات و ایدئولوژی های هر فرد را تعیین و سبک زندگی نیز حاصل از انتخاب های هر فرد بر اساس فرهنگ، در جهت انتقال معانی مختلف می باشد (Coolen & Ozaki, 2004). به صورت کلی می توان بیان کرد که شخصی سازی زمانی اتفاق می افتد که تغییرات و ملحقاتی به قسمت های مختلف ساختمان توسط ساکنان بنا به فرهنگ و سبک زندگی آن ها صورت گیرد. در این راستا آمرجیو و آراجونز (Amergio & Aragones, 1997) چارچوبی مفهومی ارائه کردند که در آن به بررسی روش تعاملات فرد با محیط مسکونی خود می پردازد. این امر مطالعه تعامل پویا بین فرد و محیط مسکونی اش و تحلیل فرآیندهای مختلف شناختی، عاطفی و رفتاری که در این تعامل اتفاق می افتند و نهایتاً منجر به شخصی سازی می شوند، را نشان می دهد. براساس این مدل ویژگی های عینی محیط مسکونی به وسیله فرد ارزیابی شده و به ویژگی های ذهنی تبدیل می شوند و به درجه خاصی از رضایت مندی ترقی پیدا می کنند. به این ترتیب در نمودار ۱، ویژگی های ذهنی به وسیله ویژگی های شخصی تحت تاثیر قرار گرفته اند. این مرحله، ویژگی های ذهنی- شخصی و اجتماعی- جمعیتی و همچنین الگوی کیفیت مسکونی را در بر می گیرد و عنصری اصلی است که در آن فرد با محیط مسکونی واقعی و ایده آل خود مقایسه می شود. نتیجه این ارزیابی از رضایت مسکونی، یک حالت عاطفی مثبت است که تجارب شخص را به سوی محیط مسکونی اش هدایت می کند و باعث می شود رفتار فرد به صورت شخصی سازی در محیط زندگی اش بروز کند (Rezaei & Kamaezadeh, 2010).

نمودار ۱: مدل مفهومی شخصی سازی و رضایت از محیط مسکونی

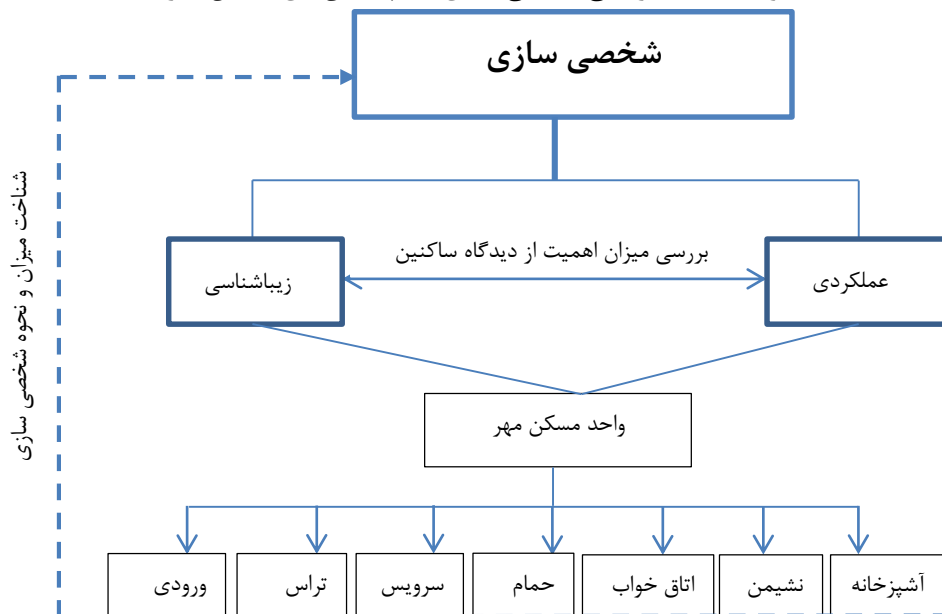

(Rezaei & Kamaezadeh, 2012, p. 16)

شخصی سازی واسطه ای است که افراد به وسیله آن تصورات فردی خود را عملی ساخته و نیز امکان تجربه آن را به دیگر افراد ارائه می دهد و همچنین با تغییراتی که ساکنان یک بنا به واسطه عناصر نیمه ثابت انجام می دهند شخصی سازی به عنوان عاملی در جهت معرفی ساکنان به دیگر افراد می باشد، علاوه بر این می توان شخصی سازی را وسیله ای برای پیدا کردن جایگاه فرهنگ و سبک زندگی در تعریف خانه بیان کرد. در این راستا راپاپورت یک گروه از ساکنان پورتوریکویی که در آپارتمان های جنوب بوستون زندگی می کردند را مثال می زند و اشاره می کند که ساکنین این آپارتمان ها به ایجاد مجموعه ای هنری برای نشان دادن تشابهات فرهنگ بومی خود پرداختند. آن ها اشیاء تزئینی خود را که از پورتوریکو آورده بودند به گونه ای خاص چیدمان و از رنگ های خاص، مبلمان و سازماندهی فضایی استفاده کردند. از آنجا که شخصی کردن محیط خارجی با مواردی نظیر پوشش، ماشین و سایر وسایل ممکن نبود، لذا تدابیری به عنوان راه های ارتباط با معنی مرتبط با هویت گروه مورد استفاده قرار گرفت (Rapaport, 2012, p. 110). از این رو شخصی سازی می تواند با اهداف مختلفی توسط ساکنین یک خانه برای معرفی فرهنگ و ارزش هایی که برایشان مهم است، صورت می پذیرد. محققان اهداف متعددی را برای شخصی سازی مطرح می کنند و علت آن را نشان دادن قلمروها و تنظیم تعاملات اجتماعی می دانند (Kopec, 2006). مهم ترین اهداف شخصی سازی شامل ایجاد فاصله از محیط اطراف (Abu Ghazze, 2000)، نشانه گذاری محیط (Hall, 2014, p. 187)، تزئینات و زیباسازی محیط (Oulasvirta & Blom, 2007)، تأمین نیازهای شخصی (Fernandez, 2007)، تأمین عمکردهای مورد نیاز (Oulasvirta & Blom, 2007; Fan & Scott Poole, 2006) و معنا دادن به خانه (Fan & Scott Poole, 2006) کنترل شخصی بر محیط (Kinney et al., 1985; Wells, 2000)، افزایش امنیت (Fernandez, 2007)، افزایش حس تعلق به محیط (Fernandez, 2007) و ارتقا کیفیت زندگی صورت می گیرد

(Tipple, 1996). فن و اسکات پل در مطالعاتشان اشاره می‌کنند که تمام اهداف شخصی‌سازی را می‌توان در دو بعد عملکردی و زیباشناختی خلاصه کرد. به بیان دیگر افراد به دو علت عمده که دلیل اول تأمین نیازهای عملکردی است، محیط را در جهت رفع نیازهای شخصی‌شان تغییر می‌دهند؛ دلیل دوم افزایش زیبایی محیط می‌باشد که آرامش روحی و ذهنی آن‌ها را تأمین می‌کند. وی همچنین اشاره می‌کند که سایر موارد مانند ایجاد امنیت، معنا دادن به خانه، نشانه گذاری، کنترل شخصی و غیره یا مربوط به نیازهای عملکردی افراد می‌باشد و یا در دسته زیباسازی محیط بر اساس علایق شخصی آن‌ها قرار می‌گیرد (Fan & Scott Poole, 2006, p. 190). بر این اساس در این مقاله دو جنبه عملکردی و زیباشناسی به‌عنوان اصلی‌ترین اهداف شخصی‌سازی و به‌عنوان متغیرهای اصلی پژوهش در نظر گرفته شده است. بدین صورت که در تمام فضاهای هر واحد مسکن مهر، میزان رضایت ساکنین از متغیرهای مطرح شده (عملکردی و زیباشناسی) مورد پرسش قرار گرفته و سپس چگونگی شخصی‌سازی و نوع تغییرات صورت گرفته توسط ساکنین ارزیابی شده است.

نمودار ۲: روند بررسی شخصی‌سازی در آپارتمان‌های مسکن مهر

۲. روش تحقیق

روند کنونی تولید انبوه مسکن روشی است که طراح نیازی به ملاقات استفاده‌کنندگان نهایی ندارد و همین امر باعث ایجاد خلا بین طراح و استفاده‌کننده می‌شود (Zeisel, 1984, p. 29). تجربه‌های به‌دست آمده در طول زندگی سبب تغییر توانایی‌های فیزیکی، روانی و نیازهای مردم می‌شود، در حالی که طراحی یک خانه برای یک نوع مصرف‌کننده با توجه به نیازهای تعریف شده و بدون در نظر گرفتن تغییرات احتمالی آینده صورت می‌گیرد (Baldwin & Tomita, 2007). علی‌رغم اینکه تولید انبوه مسکن دارای مزایای اقتصادی در جهت فراهم نمودن یک طرح استاندارد برای استفاده‌کنندگان می‌باشد، ولی نمی‌تواند یک طرح مناسب را برای پاسخگویی کامل به نیازهای استفاده‌کنندگان فراهم نماید (Cooper, 1975). از معایب دیگر طراحی و تولید انبوه مسکن عدم توجه به مسائل فرهنگی، اجتماعی و بافت محلی می‌باشد. علی‌رغم اینکه مسائل فرهنگی از اولویت‌های طراحی انبوه مسکن نمی‌باشد ولی در شکل‌گیری ساختار فضایی تأثیر بالا دارد (Hashim et al., 2013, p. 198). در حالی که هدف از طراحی، خلق محیط و مکان‌هایی است که مناسب استفاده‌کنندگان باشد، یعنی محیط توانایی پاسخگویی به نیازهای استفاده‌کنندگان را داشته باشد (Rapaport, 2012, p. 54). طرح مسکن مهر، توسط دولت نهم برای پاسخگویی به معضل مسکن در جامعه و ایجاد رونق اقتصادی در صنعت ساخت و ساز و صنایع وابسته به‌عنوان یکی از برنامه‌های طرح جامع مسکن در قالب بند «د» تبصره ۶ قانون بودجه سال ۸۶ توسط دولت به مجلس پیشنهاد و با حداکثر آراء نمایندگان مردم، قانونی شد. هدف اصلی این طرح، تأمین مسکن برای اقشار آسیب‌پذیر و جوانان، با حذف قیمت زمین و در نتیجه کاهش بهای تمام شده مسکن بود (Majzoub, 2009, p. 158). این طرح را می‌توان جزئی از طرح‌های توسعه شهری و طرح جامع مسکن، در قالب پروژه‌های انبوه‌سازی مسکن دانست. متأسفانه افزایش بهای زمین به خصوص در کلانشهرها سبب شد تا در طرح مسکن مهر، استفاده حداکثری از زمین مدنظر قرار گیرد و به مسکن تنها به‌عنوان کالبدی فیزیکی و مجرد نگریسته شود و نقش بستری که مسکن در آن شکل می‌گیرد و

تأثیر آن در خلق اجتماعات انسانی پایدار و ارتقای کیفیت زندگی در این طرح، مورد غفلت قرار گیرد (Suri, 2011, p. 32). همانطور که بیان شد هدف از این پژوهش بررسی میزان و نحوه شخصی سازی و انگیزه ساکنان از انجام تغییرات در مسکن مهر پروژه های در سطح تولید صنعتی و انبوه جهت تأمین مسکن قشر کم درآمد) است و به دنبال پاسخگویی به سؤالات «میزان و نحوه شخصی سازی در فضاهای مسکن مهر چگونه است؟» و «کدام یک از متغیرهای عملکردی و زیباشناسی در شخصی سازی برای ساکنین مسکن مهر با اهمیت تر است؟» می باشد. برای پاسخگویی به سؤالات فوق از روش توصیفی-پیمایشی بهره گیری شده است و پرسشنامه هایی در طیف پنج گزینه ای لیکرت طراحی شده و در اختیار ساکنین مسکن مهر پاکدشت با حجم نمونه ۱۶۵ واحد قرار گرفته است. اطلاعات در نرم افزار آماری SPSS ثبت و از آزمون ناپارامتریک بینم (به دلیل نرمال نبودن توزیع متغیرها) برای تحلیل بهره گیری شده است. روایی پرسشنامه ها توسط تحلیل عاملی اکتشافی در SPSS با ارزیابی ضریب اشتراکی commonality سنجیده شده و مورد تأیید قرار گرفته است. همچنین پایایی آن براساس آلفای کرونباخ برابر با ۰/۷۶ برای متغیر عملکردی و ۰/۸۱ برای متغیر زیباشناسی به دست آمده است. همچنین نتایج حاصل از آزمون ناپارامتری کولموگروف اسمیرنوف نشانگر غیرنرمال بودن توزیع متغیرها می باشد.

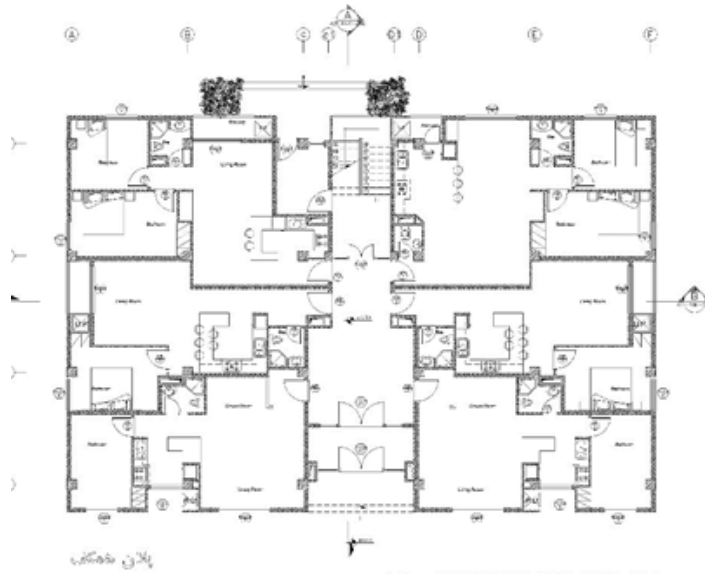
۳. حجم نمونه و روند انجام مطالعات

برای انجام این تحقیق نیاز به انتخاب سایتی از مسکن مهر بود که به دو موضوع مهم شامل ۱- وجود نقشه های اولیه و ۲- بالا بودن زمان اسکان استفاده کنندگان، پاسخگو باشد. بر این اساس با مراجعه به اداره کل راه و شهرسازی استان تهران و اخذ مشاوره از کارشناسان آنجا، مسکن مهر پاکدشت انتخاب شد و در مراجعه بعدی به اداره راه و شهرسازی شهرستان پاکدشت، سایت کارگران شماره ۲ که بیشترین زمان اسکان را داشت، معرفی شد. این سایت شامل ۱۲ بلوک ۴ طبقه، که در هر بلوک ۲۴ واحد و در هر طبقه ۶ واحد مسکونی ۱ خوابه و ۲ خوابه قرار دارند که نقشه تمام بلوکها یکسان می باشد، و ریزفضاهای هر یک از واحدها شامل آشپزخانه، نشیمن، اتاق خواب، حمام، سرویس بهداشتی و تراس است و برای واحدها فضای انباری در نظر گرفته نشده است. ۱۶۵ واحد از ۲۸۸ واحد مسکونی سایت مورد مطالعه بر اساس جدول نمونه گیری مورگان مورد بررسی قرار گرفت. در این سایت شغل غالب سرپرست خانوار کارگری، میانگین تعداد افراد ساکن در هر واحد ۳/۵ نفر و میانگین زمان اسکان خانوار در واحدهای مسکونی مورد نظر ۲۵/۵ ماه می باشد. این تحقیق در بازه زمانی ۲۸ روز با انجام مراحل اداری و سپس برداشت میدانی صورت گرفته است. برداشت میدانی به صورت مصاحبه با صاحبخانه های هر واحد (و یا همسر صاحبخانه) صورت گرفته است و سپس پرسشنامه تنظیم شده به آن ها داده شده تا آن را تکمیل نمایند. پرسشنامه ها در ۳ بخش، که در بخش اول درباره موقعیت واحد (بلوک- طبقه)، مدت زمان اسکان، شغل سرپرست خانوار و میزان تقریبی درآمد، تعداد افراد خانواده و در بخش دوم، بررسی وقوع شخصی سازی یا عدم انجام آن بر اساس متغیرهای عملکردی و زیباشناسی و در نهایت بخش سوم برای ثبت نظر شخصی افراد در مورد نیازها و تمایلات ساکنین در مورد طراحی مسکن مهر و احیانا بیان نکات مثبت و منفی آن در نظر گرفته شده است. سؤالات پرسشنامه با سؤالات ساده و ملموس تنظیم شده و در صورت گنگ بودن مسأله شخصی سازی، با ارائه مثال های ساده و قابل فهم، مسأله تشریح می شد. تغییرات به خصوص مشاهده شده در واحدها در صورت اجازه ساکنان به وسیله دوربین عکاسی ثبت می شود.

شکل ۱: نقشه سایت کارگران شماره دو پاکدشت

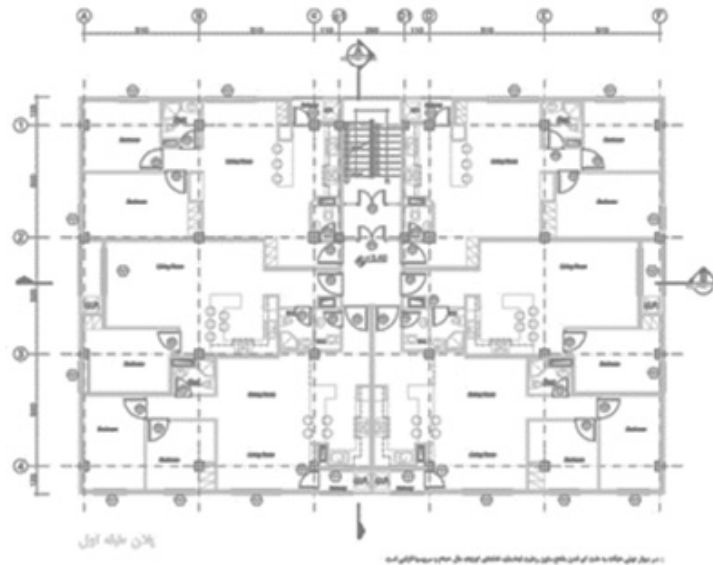

شکل ۲: پلان طبقه همکف واحدهای مسکن مهر

(Library Archives of Road Research, Housing and Urban Development Research Center, 2016)

شکل ۳: پلان طبقه اول واحدهای مسکن مهر

(Library Archives of Road Research, Housing and Urban Development Research Center, 2016)

۴. تحلیل داده‌های تحقیق

به منظور پاسخگویی به سؤالات پژوهش «میزان و نحوه شخصی‌سازی در فضاهای مسکن مهر چگونه است؟» و «کدام یک از متغیرهای عملکردی و زیباشناسی در شخصی‌سازی برای ساکنین مسکن مهر با اهمیت‌تر است؟» به ترتیب از آزمون‌های آماری ناپارامتری بینم و همچنین بررسی میانگی رتبه‌ها بهره‌گیری شده است. در تحلیل داده‌ها توسط آزمون بینم نسبت رضایت نمونه آماری مورد آزمون قرار می‌گیرد. چنانچه ضریب معناداری کمتر ۰,۰۵ باشد، فرضیه دو دنباله ($p = 0.5$) مردود واقع می‌شود. در این صورت با توجه به مقدار آماره نسبت موفقیت (p) می‌توان در خصوص رضایت‌بخشی جامعه آماری اظهار نظر نمود. جدول ۱ معرف خلاصه آزمون نسبت در خصوص پارامترهای مورد بررسی است.

جدول ۱: نتایج آزمون بینم در متغیرهای مورد بررسی

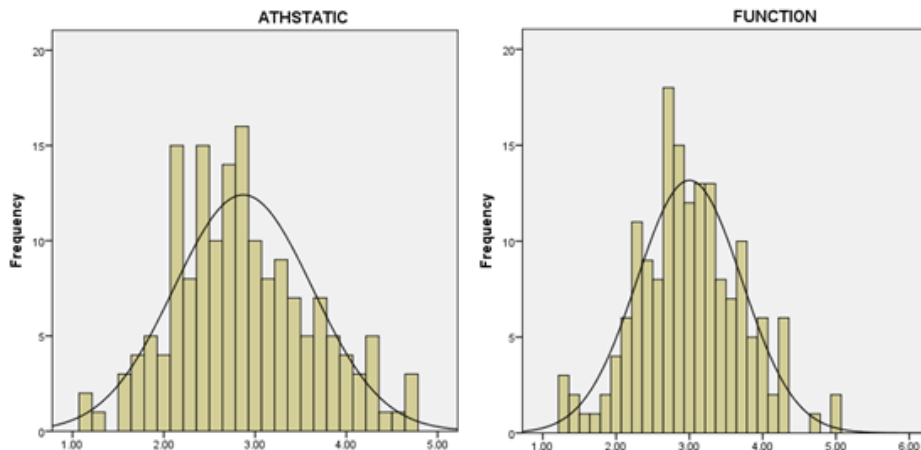
		Category	N	Observed .Prop	Test .Prop	.Exact Sig (tailed-۲)	نتیجه آزمون
عملکرد آشپزخانه	۱ Group	۳ =>	۱۱۳	۶۸.	۵۰.	۰۰۰.	نامناسب
	۲ Group	۳ <	۵۲	۳۲.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			
زیباشناسی آشپزخانه	۱ Group	۳ =>	۱۰۵	۶۴.	۵۰.	۰۰۱.	نامناسب
	۲ Group	۳ <	۶۰	۳۶.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			
عملکرد پذیرایی	۱ Group	۳ =>	۱۲۸	۷۸.	۵۰.	۰۰۰.	نامناسب
	۲ Group	۳ <	۳۷	۲۲.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			
زیباشناسی پذیرایی	۱ Group	۳ =>	۱۰۸	۶۵.	۵۰.	۰۰۰.	نامناسب
	۲ Group	۳ <	۵۷	۳۵.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			
عملکرد اتاق خواب	۱ Group	۳ =>	۸۲	۵۰.	۵۰.	۱,۰۰۰	متوسط
	۲ Group	۳ <	۸۳	۵۰.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			
زیباشناسی اتاق خواب	۱ Group	۳ =>	۱۲۷	۷۷.	۵۰.	۰۰۰.	نامناسب
	۲ Group	۳ <	۳۸	۲۳.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			
عملکرد حمام	۱ Group	۳ =>	۷۵	۴۵.	۵۰.	۲۷۶.	متوسط
	۲ Group	۳ <	۹۰	۵۵.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			
زیباشناسی حمام	۱ Group	۳ =>	۱۲۱	۷۳.	۵۰.	۰۰۰.	نامناسب
	۲ Group	۳ <	۴۴	۲۷.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			
عملکرد سرویس بهداشتی	۱ Group	۳ =>	۷۳	۴۴.	۵۰.	۱۶۱.	متوسط
	۲ Group	۳ <	۹۲	۵۶.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			
زیباشناسی سرویس بهداشتی	۱ Group	۳ =>	۶۶	۴۰.	۵۰.	۰۱۲.	مناسب
	۲ Group	۳ <	۹۹	۶۰.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			
عملکرد تراس	۱ Group	۳ =>	۹۲	۵۶.	۵۰.	۱۶۱.	متوسط
	۲ Group	۳ <	۷۳	۴۴.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			
زیباشناسی تراس	۱ Group	۳ =>	۱۰۳	۶۲.	۵۰.	۰۰۲.	مناسب
	۲ Group	۳ <	۶۲	۳۸.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			
عملکرد ورودی	۱ Group	۳ =>	۱۰۹	۶۶.	۵۰.	۰۰۰.	نامناسب
	۲ Group	۳ <	۵۶	۳۴.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			
زیباشناسی ورودی	۱ Group	۳ =>	۱۲۶	۷۶.	۵۰.	۰۰۰.	نامناسب
	۲ Group	۳ <	۳۹	۲۴.			
	Total		۱۶۵	۱,۰۰			

با توجه به خروجی‌های جدول ۱ مشخص است که متغیر عملکردی در فضاهای اتاق خواب، حمام، سرویس بهداشتی و تراس در وضع متوسطی از دید پاسخگویان به سر می‌برند و ساکنین مسکن مهر از عملکرد سایر فضاها شامل آشپزخانه، پذیرایی و ورودی رضایت ندارند. همچنین مؤلفه زیبایی‌شناسی در تراس و سرویس بهداشتی در سطح قابل قبولی از دیدگاه ساکنین محسوب می‌شود؛ این در حالی است که سایر فضاهای خانه از لحاظ زیبایی‌شناسی در وضعیت نامطلوبی هستند. همچنین برای پاسخگویی به پرسش دوم از تحلیل توصیفی بهره‌گیری شده است (جدول ۲). مقایسه پارامترهای میانگین، میانه و مد گویای آن است که پارامتر عملکرد در واحدهای مسکن مهر از برتری نسبی برخوردار است. هر چند که هر دو متغیر عملکرد و زیباشناسی در حد تقریباً متوسط ارزیابی می‌شوند (جدول ۲ و شکل ۴).

جدول ۲: آمارهای مرکزی متغیرهای عملکرد و زیباشناسی

		زیباشناسی	عملکردی
N	Valid	۱۶۵	۱۶۵
	Missing	.	.
Mean		۲,۸۷۰۱	۳۰۰۰۰
Median		۲,۸۵۷۱	۳۰۰۰۰
Mode		۲,۸۶	۲,۷۱

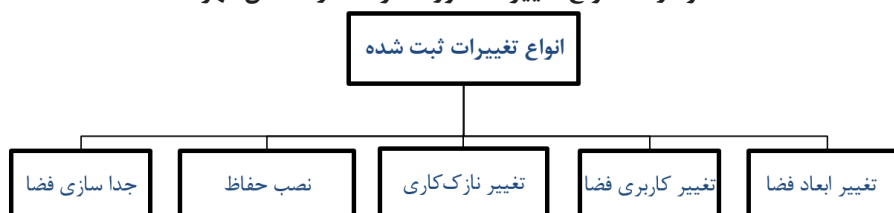
شکل ۴: مقایسه نمودار بافت نگار میان متغیرهای عملکرد و زیبایی‌شناسی

۴-۱- بررسی شخصی‌سازی در واحدهای مسکن مهر

در این بخش چگونگی شخصی‌سازی و نوع تغییرات صورت گرفته توسط ساکنین بررسی می‌شود. براساس مطالعات میدانی انجام گرفته، مشاهده شد که از ۱۶۵ نمونه مورد بررسی، ۱۱۳ واحد اقدام به تغییر و اصلاح در فضاهای داخلی کرده و ۴۲ واحد دیگر نیز بنا به عدم توانایی مالی و یا موقت بودن دوره اسکان در واحدها، تغییراتی در واحد اعمال نکرده بودند. در این ۱۱۳ واحد، ۳۰۹ تغییر در فضاهای مختلف ثبت شد که با طبقه‌بندی اطلاعات به دست آمده مشخص شد که این تغییرات در قالب ۵ دسته جداسازی فضا، تغییر کاربری فضا، تغییر نازک‌کاری، نصب حفاظ و تغییر ابعاد فضا در راستای تأمین نیازهای عملکردی و زیبایی‌شناسی انجام شده است (نمودار ۳).

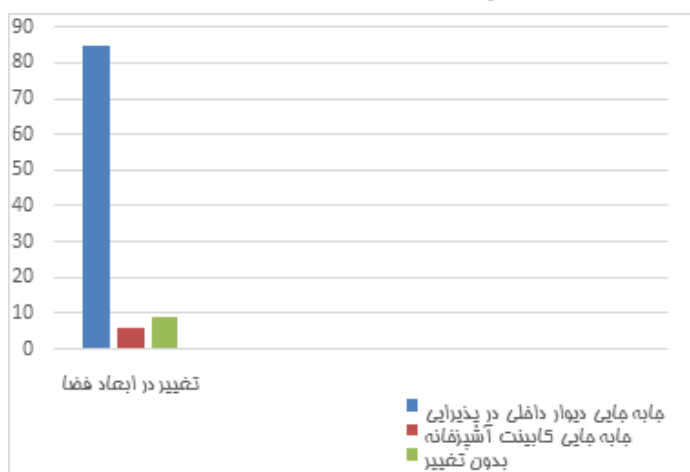
نمودار ۳: انواع تغییرات صورت گرفته در مسکن مهر

۴-۲- تغییر ابعاد فضا

این تغییر عموماً در فضای آشپزخانه و پذیرایی صورت گرفته و شامل جابجایی دیوارها و کابینت آشپزخانه در راستای تأمین فضای بزرگتر بنا به سبک زندگی افراد بود. افراد ساکن در نمونه های مورد بررسی بنا به روش زندگی، عموماً خواستار فضای بزرگتر برای آشپزخانه و پذیرایی بودند. همچنین بسیاری از ساکنین واحدها، علاقه مند به برداشتن دیوار داخلی فضای پذیرایی جهت بزرگتر کردن فضا بودند که به علت عدم آگاهی از سیستم سازه ای بنا و برابر بودن دیوارها، از انجام این کار امتناع داشتند. از واحدهای بررسی شده که به اعمال تغییرات در واحد پرداخته بودند، ۸۵ درصد اقدام به جابجایی کابینت آشپزخانه جهت افزایش فضای آشپزخانه و ۶ درصد اقدام به جابجایی دیوار داخلی در راستای بزرگتر کردن فضای پذیرایی کرده بودند و درصد باقی مانده تغییری در زمینه تغییر ابعاد فضا نداشتند.

نمودار ۴: فراوانی تغییر در ابعاد فضای واحدهای مسکن مهر

شکل ۵: جابجایی دیوار داخلی منبع

۴-۳- تغییر کاربری فضاهای داخلی

این تغییرات در راستای تأمین کمبود یا نبود فضاهای مورد نظر ساکنین در پلان اولیه صورت گرفته است. با توجه به اطلاعات به دست آمده، در مجموع ۴۱ درصد از واحدها اقدام به تغییر کاربری فضاهای داخلی کرده اند که از این درصد، ۳۰ درصد آن مربوط به تغییرات اساسی و در جهت تأمین فضاهایی است که در پلان اولیه وجود نداشته اند؛ به عنوان مثال به دلیل این که در پلان اولیه، فضای انباری در نظر گرفته نشده، بیشتر ساکنان از فضای تراس و کمد دیواری داخل اتاق خواب و حتی در مواردی خاص از کل فضای اتاق خواب به عنوان انباری استفاده کرده اند (شکل های ۶ و ۷). همچنین ۱۱ درصد نیز در راستای برطرف کردن کمبود فضایی یک کاربری استفاده شده است؛ برای مثال به دلیل زیاد بودن افراد خانوار و نیاز مبرم به اتاق خواب، از فضای پذیرایی به عنوان اتاق خواب در جهت رفع کمبود اتاق خواب، استفاده شده است.

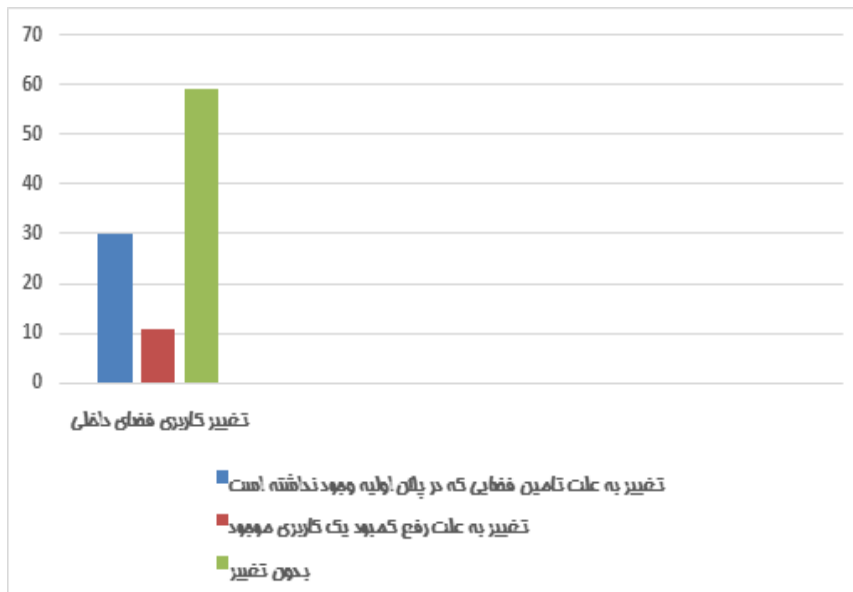
شکل ۷: استفاده از اتاق خواب به عنوان انباری

شکل ۶: استفاده از تراس به عنوان انباری

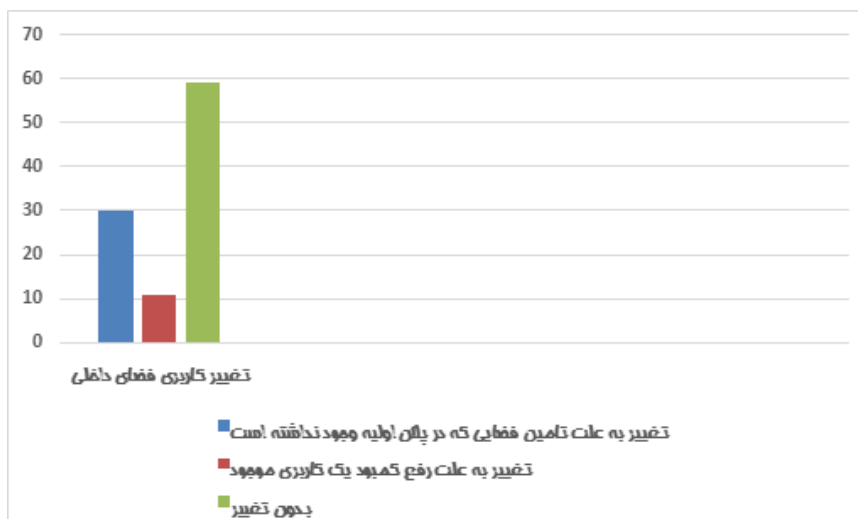
نمودار ۵: تغییر کاربری فضاهای داخلی

۴-۴- تغییر در نازک کاری

این تغییرات شامل نقاشی یا استفاده از کاغذ دیواری در قسمت‌های مختلف فضای داخلی و درب ورودی می‌باشد. ۵۷ درصد از واحدهای مورد بررسی اقدام به تغییر نازک کاری کرده‌اند که شامل رنگ کاری درب ورودی و نیز دیوارهای داخلی بوده است. از ۵۷ درصدی که اقدام به انجام تغییرات نازک کاری داشته‌اند، ۴۳ درصد این تغییرات به منظور تأمین زیبایی فضای داخلی واحدها و درب ورودی صورت گرفته و اکثراً به تغییر رنگ دیوارهای پذیرایی و خواب و یا نصب کاغذ دیواری در فضاهای مذکور انجامیده است و ۱۴ درصد نیز از کیفیت نازک کاری اولیه رضایت نداشته‌اند و اقدام به ارتقای آن نموده‌اند. همچنین در مصاحبه صورت گرفته با ساکنین مشخص شد که تعداد زیادی از افراد به منظور ایجاد زیبایی بیشتر تمایل به تغییر در نازک کاری، دارند که بنا به عدم توانایی مالی نتوانسته‌اند تغییری در این زمینه اعمال کنند.

نمودار ۶: تغییر نازک کاری قسمت‌های مختلف واحد مسکونی

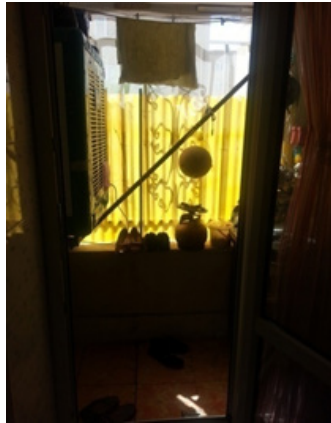

۴-۵- نصب حفاظ

این تغییرات با توجه به نظرات ساکنین، عمدتاً از ۲ دلیل ناشی شده که عبارتند از:
 ۱- عدم جداسازی مناسب فضای محوطه و تراس در طبقه همکف در بلوک‌ها
 ۲- عدم اطمینان به کیفیت و مقاومت درب ورودی و امنیت آن

۸۳ درصد از واحدهای مورد بررسی به دلایل فوق به نصب حفاظ به منظور افزایش امنیت واحدها اقدام کرده‌اند. از این تعداد، ۷۱ درصد مربوط به نصب حفاظ فلزی در درب ورودی و ۱۲ درصد مربوط به نصب ایرانیست در تراس بوده است.

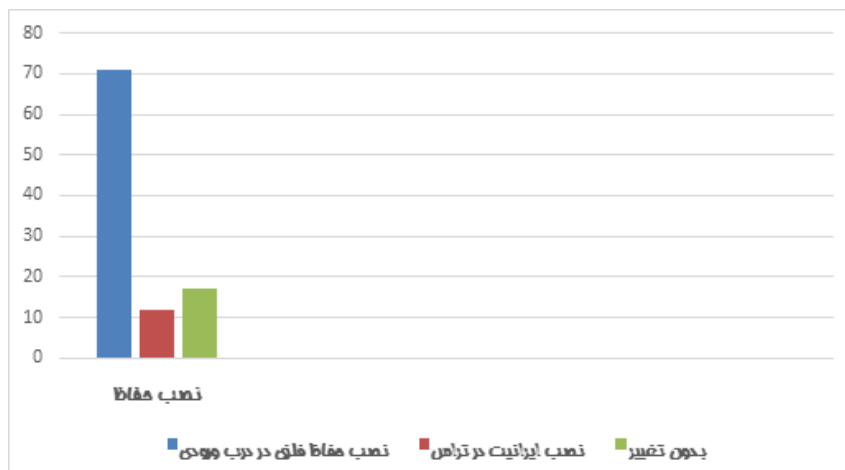
شکل ۹: استفاده از ایرانیست در تراس

شکل ۸: نصب حفاظ آکاردئونی در درب ورودی

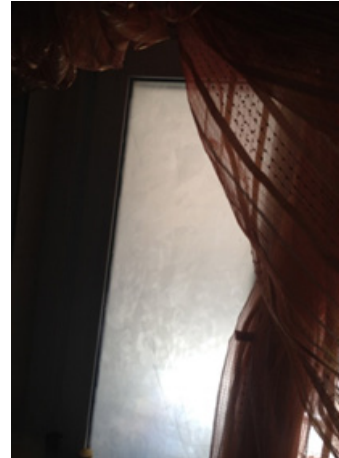
نمودار ۷: استفاده از حفاظ در واحدهای مسکونی

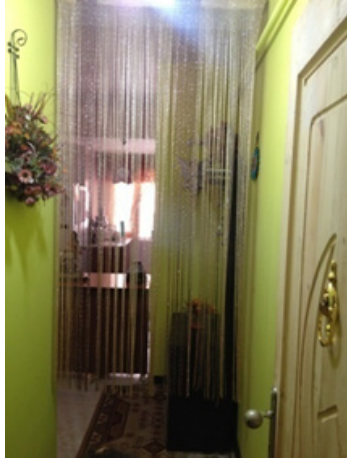
۴-۶- جداسازی فضا

تغییراتی که کاربران برای تعریف فضا و همچنین استفاده از تمهیداتی که در جهت کنترل دید، نور و صدا انجام داده‌اند در این دسته قرار می‌گیرند. طبق مطالعات میدانی انجام شده ۲۱ درصد تغییرات مربوط به جداسازی فضا بوده که این تغییرات اغلب با چسباندن برچسب شیشه مات کن به جداره بیرونی پنجره‌ها در جهت تأمین محرمانیت و قطع دید بلوک‌های کناری صورت گرفته است و در فضاهای داخلی از پرده و آویزهایی بین دو فضا جهت تعریف مرز فضایی استفاده شده است (شکل ۱۱). در ضمن بیشترین جداسازی فضا بین تراس و فضاهای بیرونی و با هدف تأمین نیاز محرمانیت بوده است (۱۳ درصد). ۳ درصد از جداسازی فضا مربوط به نصب پرده و یا برچسب به پنجره آشپزخانه بوده و نیز ۵ درصد باقی‌مانده مربوط به استفاده از آویزهای تزئینی و نیز نصب پرده جهت جداسازی فضای حمام، توالت، ورودی و پذیرایی بوده است.

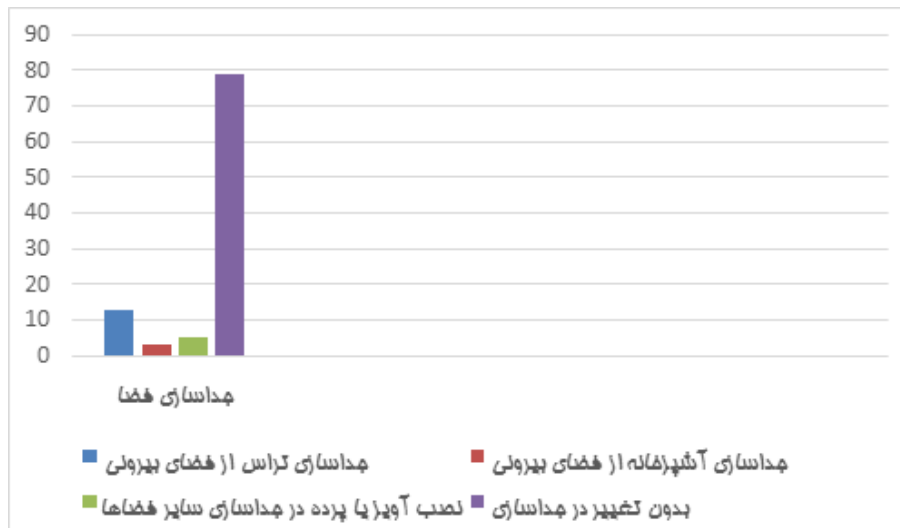
شکل ۱۰: چسباندن برچسب مشجر به شیشه‌ها

شکل ۱۱: استفاده از آویز تزئینی در راهرو ورودی

نمودار ۸: جداسازی فضایی در واحدهای مسکن مهر

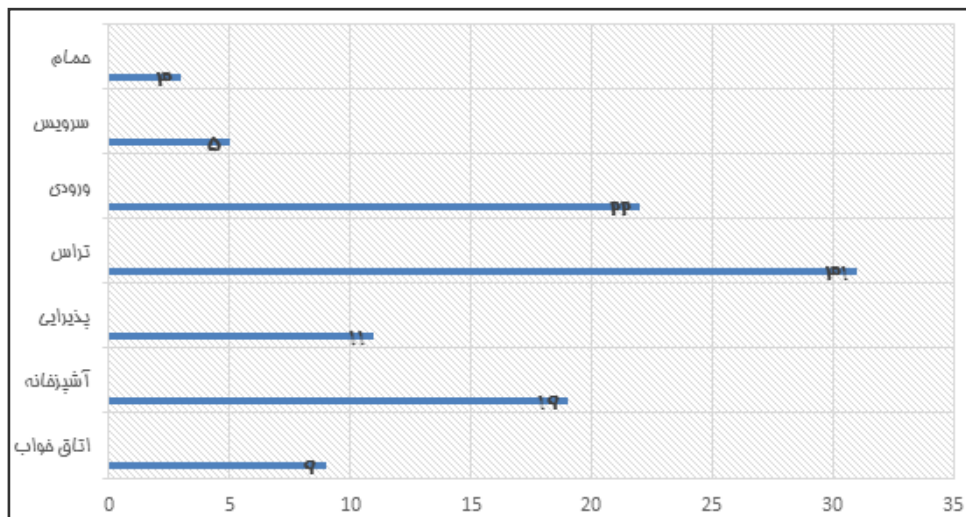

۵. بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به این که مسکن مهر پاکدشت در قالب پروژه‌های انبوه‌سازی ارزان قیمت ساخته شده و توجه کافی به نیازهای استفاده‌کنندگان آن صورت نگرفته، لذا ساکنین این واحدها حتی‌الامکان از شخصی‌سازی در جهت تأمین نیازهای خود استفاده کرده‌اند و فضاها را منطبق بر نیازهایشان تغییر داده‌اند. از آنجا که این تحقیق براساس دو متغیر اصلی عملکرد و زیبای‌شناسی شکل گرفته است، از مطالعات میدانی و تحلیل داده‌ها نتیجه شد که هر دو متغیر در سطح متوسط از دیدگاه ساکنین قرار دارند. علاوه بر این، ساکنین از عملکرد آشپزخانه، پذیرایی و ورودی واحدها ناراضی هستند و اکثر فضاهای خانه به لحاظ زیبای‌شناسی در وضعیت ناپسندی از دیدگاه ساکنین قرار دارد. هرچند ساکنین از وجود فضای تراس راضی هستند و از لحاظ زیبای‌شناسی آن را مطلوب تلقی می‌کنند ولی به دلیل عدم وجود امنیت تراس به خصوص در طبقه همکف و نیز عدم وجود انباری در خانه، به ناچار بسیاری از واحدها این فضا را پوشانده‌اند و یا تبدیل به انباری کرده‌اند و بیشترین شخصی‌سازی در فضای تراس انجام شده است. این مسأله نشان می‌دهد دلیل اصلی انجام شخصی‌سازی در واحدهای مسکن مهر، مشکلات و نقص‌های موجود در مرحله طراحی (عدم توجه طراحان به نیازهای اولیه و اصلی استفاده‌کنندگان) است که از عمده‌ترین این نواقص می‌توان به نبود فضای انباری برای واحدها اشاره کرد؛ در صورتی که از نیازهای اصلی ساکنین واحدها می‌باشد که اقدامات صورت گرفته برای تأمین فضای انباری مانند تبدیل تراس و یا حتی اتاق خواب به فضای انباری مؤید این مطلب است. از دیگر نواقص می‌توان به عدم جانمایی مناسب بلوک‌ها و در سایت اشاره کرد که سبب بروز مشکلاتی در زمینه دسترسی از محوطه باز آپارتمان به فضای داخل تراس در طبقات همکف فراهم شده است و ساکنان برای قطع ارتباط از حفاظ‌هایی در این نواحی استفاده کرده‌اند. از دیگر مشکلات

طراحی این ساختمان ها می توان به قرار گیری پنجره های ۲ بلوک مجاور در روبروی هم که ساکنان واحدها برای حل مشکل اشرافیت از برجسب مات کننده شیشه و پرده استفاده کرده اند. علاوه بر این عدم رضایت افراد از عملکرد آشپزخانه و پذیرایی و تغییراتی که به منظور بزرگتر کردن فضای آشپزخانه و پذیرایی انجام داده بودند، بیانگر این است که علی رغم تصور غلط برخی که مسکن ارزان قیمت باید فضای آشپزخانه و پذیرایی کوچکتری داشته باشد، ولیکن در اینجا فرهنگ و سبک زندگی افراد بر عوامل اقتصادی پیشی می گیرد و نشان می دهد ساکنین مسکن مهر نیز تمایل زیادی به حفظ رسوم ایرانی و به داشتن پذیرایی بزرگ جهت حضور و ارج نهادن به مهمان دارند که درصد زیادی از آن ها اقدام به تغییر ابعاد فضا در آشپزخانه و پذیرایی کرده اند. (۸۵ درصد اقدام به جابه جایی کابینت آشپزخانه جهت افزایش فضای آشپزخانه و ۶ درصد اقدام به جابه جایی دیوار داخلی در راستای بزرگتر کردن فضای پذیرایی کرده بودند). این در حالی است که با وجود زیاد بودن افراد خانوار و نیاز به اتاق خواب بیشتر، فقط ۱۱ درصد از واحدها از فضای پذیرایی به عنوان اتاق خواب استفاده کرده اند و سایرین فضای پذیرایی را تغییر کاربری نداده اند و در عوض تا حد امکان این فضا را با مبلمان زیبا آراسته اند. علاوه بر شخصی سازی های صورت گرفته جهت تأمین نیازهای عملکردی، می توان به تغییرات عمده ای که برای تأمین نیاز زیباشناسانه در درب ورودی و جدارهای فضاهای داخلی صورت گرفته، اشاره نمود (نمودار ۹). البته این تغییرات به نوعی وابسته به تأثیر همسایگی بر یکدیگر است، به طوری که در هر طبقه اگر تغییری توسط واحدی انجام شده، بقیه واحدها نیز از آن تأثیر گرفته و همان عمل را با اندکی تغییر انجام داده اند، در حالی که در برخی از موارد تغییر صورت گرفته مورد نیاز واحدهای دیگر نبوده و تنها تأثیر همسایگی باعث بروز این تغییرات شده است.

نمودار ۹: فراوانی محل تغییرات در فضاهای مسکن مهر

همچنین براساس مطالعات میدانی انجام شده مشخص شد که بسیاری از افراد ساکن در واحدهای مسکن مهر تمایل به اعمال تغییرات برای تأمین نیازهای عملکردی حاصل از طراحی نامناسب پلان اولیه و تغییرات زیبایی شناسانه در جهت به اشتراک گذاشتن معانی مختلف حاصل از فرهنگ و سبک زندگی فردی را دارند، ولی به دلیل عدم وجود امکانات مالی از انجام آن باز مانده اند. لذا می توان به این نکته اشاره کرد که مسکن مهر مورد بررسی علی رغم این که نتوانسته به نیازهای زیبایی شناسانه ساکنین پاسخگو باشد، در پاسخگویی به نیازهای عملکردی که از موارد پایه ای یک پلان برای استفاده کنندگان از فضا می باشد نیز ناتوان است و شخصی سازی های انجام شده نیز در جهت بهبود نواقص در این حوزه می باشد.

References

- Abu- Ghazze, T.M. (2000). Environmental Messages in Multiple-family Housing: Territory and Personalization. *Landscape Research*, 25, 97-115.
- Amerigo, M., & Aragoes, J. (1997). A Theoretical and Methodological Approach to the Study of Residential Satisfaction. *Journal of Environmental Psychology*, 17(1), 47-57.
- Baldwin, E., & Tomita, S. (2007). *Housing in Response to the Human Life Cycle*. The 2nd International Conference on Technology and Aging (ICTA). Toronto.
- Coolen, H.C.C.H., & Ozaki, R. (2004). *Culture, Lifestyle and the Meaning of a Dwelling*, Paper Presented at the ISA International Housing Research Conference, Toronto, 24-27 .
- Cooper, C.C. (1975). *Easter Hill Village: Some Social Implications of Design*.
- Fan, H., & Scott Poole, M. (2006). What Is Personalization? Perspectives on the Design and Implementation of Personalization in Information Systems, *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, 16(3 & 4), 179-202.
- Fernandez, K. (2007). *Personalizing the Home*. ANZMAC. New Zealand.
- Hall, E.T. (2014). *Hidden Aspect*. (M. Tabibian. Trans.). University of Tehran publication.
- Harris, P.B., & Brown, B.B. (1996). The Home and Identity Display: Interpreting Resident Territoriality from Home Exteriors. *Journal of Environmental Psychology*, 16, 187-203
- Hashim, A.H., Ali, H.M., & Saman, A.A. (2013). Urban Malays' User-behaviour and Perspective on Privacy and Spatial Organization of Housing. *International Journal of Architectural Research*, 3, 197-208.
- Kinney, J.M., Stephens, M. A.P., McNeer, A.E., & Murphy, M.R. (1985). *Personalization of Private Spaces in Congregate Housing for Older People*. In Klein, S., Wener, R. & Lehman, S. (Eds.) *Environmental Change/Social Change*. Washington D.C, EDRA.
- Kopec, D. (2006). *Environmental Psychology for Design*, New York, Fairchild Publications Inc.
- Library Archives of Road Research. (2016). *Housing and Urban Development Research Center*.
- Majzoub, M. (2009). Segmentation of Mehr Housing in New Cities of the Country. *Quarterly Journal of the City*, Tehran: Ministry of Roads and Urban Planning. 158, 162-165.
- Marcus, C.C., & Sarkissian, W. (1986). *Housing as if People Mattered: Site Design Guidelines for Medium-density Family Housing*, Berkeley and Los Angeles, California, University of California Press.
- Oulasvirta, A., & Blom, J. (2007). Motivations in Personalisation Behaviour. *Interacting with Computers*, 20, 1-16.
- Rapaport, Amos. (2012). *Culture, Architecture and Design*. (M. Barzegar, & M. Yousefnia Pasha, Trans.). Mazandaran: Shafin Publishing.
- Rezaei, M.R. & Kamaezadeh, Y. (2012). Evaluation of Satisfaction of Residents of Mehr Housing Complex-Case Study: Mehr City, Fatemiyeh, Yazd, *Quarterly Journal of Urban Studies*, 5,26-13.
- Saunders, P. (1990). *A Nation of Home Owners*, Unwin Hyman, London.
- Suri, F. (2011). Village A Pattern of Reconciliation with Nature, Master's Degree, Faculty of Architecture, Campus of Fine Arts, University of Tehran.
- Tipple, A.G. (1996). Housing Extensions as Sustainable Development. *Habitat International*, 20, 367-376.
- Williams, P. (1987). *Constituting Class and Gender: A Social History of the Home 1700 –1901*. In:N.Thrift and P.Williams (Eds.), *Class and Space: The Making of Urban Society*, Routledge & Keganpaul, London, 154-204.
- Zeisel, J. (1984). *Inquiry by Design*, Cambridge, Cambridge University Press.